

MCDB 150 Nüfus Artışının Küresel Sorunları

6. Ders Dökümü

29 Ocak 2009

Profesör Robert Wyman: Geçen dersimizde tarımın yüksek verimlilikte yapılmasının mümkün olmadığı tropikal bölgelerden konuşuyorduk. Demiştik ki tarım verimli olmadıkça yoğun nüfusları destekleyemez. Bu kültürler, arazinin çok olduğu ve insanlar tarafından doldurulmadığı zamanlarda büyüdü. Doğal olarak kadınlar bireysel olarak doğurganlıklarını kontrol ediyorlardı, böylece doğurdıkları çocuklar ölmüyordu ve bunun için yaptıkları çok şey vardı.

Doğumlar üzerinde toplumun kontrolü söz konusu değildi çünkü toplumun bakış açısı ile—o zamanlar— her zaman daha büyük olmak istersiniz, diğer sebepler yanında toplumunuzu düşman kabilelerin saldırılarından korumanız gerekmektedir. Bu toplumların neredeyse hepsi sürekli devam eden savaşlar içerisindeydi—daha yeni dünyanın değişik yerlerinden farklı tarihi olaylardan konuştuk.

Tanımlayabileceğiniz dünyadaki birçok yerden geleneksel Afrika, bu eski kültürlerin nasıl çalıştıklarının en güzel örneğini verir. Tekrar etmeliyim ki bu anlatacaklarım geleneksel zamanların bir resmidir ve bu gün Afrika da dahil dünyanın her tarafı çok hızlı bir şekilde değişmektedir. Geçen defa size gösterdiğim gibi Afrika gerçekten de dünyanın geri kalanından farklıdır. Size Afrika'nın kuzey kıyılarında Akdeniz kuşağında yer alan Fas ile Sahrayı geçip güneye indiğinizde Nijer'i Mali'yi karşılaştırdığımızda tamamen farklı duruma karşılaştık. İnsanların sahip olduğu çocuk sayısı çok daha fazladır, size göstermiştim bunu, sahip olmak istedikleri çocuk sayısı çok daha yüksektir, bebek ölümleri her iki yerde düşmüştür. Fas'ta doğumlarda paralel olarak düşmüştü ama Nijer'de düşmemişti.

Bu bölgeyi konuşurken çok fazla genelleme yapacağız ve bu genellemeler belli bir yere uymayacaktır. Eğer bütün doğum oranı istatistiklerini toplarsanız, Sahra-altı Afrika, Kuzey Afrika'nın iki katı doğum oranına sahiptir. Tekrar söyleyelim, bu bölgelerin hepsi Sünni Müslüman'dır, yani din, farklı değildir, fakat güney kültürü ile ilgili zaten üzerinde konuştuğumuz bir şey vardır. Bu muhtemelen tarımla başlar ve diğer alanlara gider. Afrika'da değişen bütün şeyler içerisinde doğumlar—doğumlara karşı olan davranışlar—tekrar söyleyeyim burada doğumlardan kastım bir kadının sahip olduğu çocuk sayısıdır; onun çocuk yapabilme yeteneği değildir. Değişime en fazla direnenler, doğurganlığa karşı olan yaklaşımlardır.

Bu toplumlar merkezinde soy bağı olan bir üreme kültürüne sahiptirler, bu anlayışta ana düşünce soy bağıdır, bir aile ve onun erkek ataları. Bu kültürlerde öncelikli görev, soyu devam ettirmektir. Tabii ki Çin'le ilgili birçok şey okudunuz, geleneksel Çin değil, Çin bunda çok da farklı değildir. Önemli olan şey atalar için torun yetiştirmektir. Sizin kendi geleceğiniz—eğer kendi geleceğinizde bir gölgeniz olan kendi erkek çocuğunuz yoksa, bir nevi etrafta dolaşan bir ruh—soy bağına devam etmesine bağlıdır. Ataların geriye doğru bütün tarihi torun sahibi olmaya bağlıdır. Gelecek bağı, sizin bağınızın çok uzak geçmişten size ulaştığı ve çok uzak geleceğe gidebilmesi de sizin yeni nesiller, özellikle de erkek çocuk ve torunlar üretmenize bağlıdır.

Ana amaç, temel hedef, asıl iş bu doğurganlık çizgisini devam ettirmektir. Şimdi bu geleneksel din, soy düşüncesine dayanmaktadır. Tanrılar bir bakıma sizin kendi

atalarınız olduğu için tanıdığınız, konuştuğunuz insanlar öldükten sonra da size yakın bir yerde dururlar. Dualara yanıt verip vermediği asla açıkça belli olmayan bizim Batılı Tanrıların aksine, atalara tapınma durumunda, yanıt hemen oradadır, atalarla karşılıklı konuşabilirsiniz. Onlar sizden uzakta bir yerde değildir, bir tür esrareniz, doğaüstü bir karakter, ama bir büyük baba gibi ölümden sonra bizim yanımızda kalır.

Bu tür tarifler, gidip bu geleneksel kültürdeki insanlarla konuşan etnograflar ve antropologlardan gelmektedir. Soyun başındaki kişi ki neredeyse her zaman soy içerisindeki en yaşlı erkektir, doğrudan atalar ile iletişim kurabilir ya da eğer toplumda bir falcı varsa lider kişi, bazı soruları atalara sormak üzere onu görevlendirebilir. Atalar, hayatın en sıradan dünyevi sorunlarını ya da daha ağırlıklı konuları konuşmaya hazırdır. Bu çok uzun zaman beklemeyi, bir tatilin gelmesini vs. gerektirmez. Atalarla iletişim kurma ve onların yanıtlarını almak sadece 15 dakika ya da yarım saat zaman alır. Onlarla iletişim kurulduğunda yanıtlarını verirler ve ihtiyacınız olan yanıtları alırsınız.

Bu dersle ilgili ilginç olan şeylerden birisi olarak aile planlaması programları Afrika'da uygulanmaya başlandığından beri oldukça uzun zaman geçmiştir ve insanlar artık doğum kontrol araçlarına erişebilmektedirler. İnsanlar bunun üzerinde defalarca düşünüyor, konu çok sıcak. Tartışıyorlar, bunun, kendileri için iyi olup olmadığını anlamaya çalışıyorlar, izin verilir bir şey olup olmadığını anlamaya çalışıyorlar, bunları kullanırsanız ne olacaktır, kullanmazsanız ne olacaktır; doğal olarak bu konuda ataların öğütlerine ihtiyaçları vardı.

İşte tam bunun ortasında bir grup demograf Gana'ya giderek Nankana isimli bir köyde bütün bunların nasıl işlediğini görmek istediler. Geleneksel dindeki atalarla olan bu iletişim acaba aile planlaması çalışmalarına düşmanca mı yaklaşacaktı? Dünyanın başka yerlerinde doğal olarak daha muhafazakâr yerler vardır ve buralarda bu karar bireysel dine bağlı değildir, ya da daha önce dediğim gibi ve yine de tekrar edeceğim gibi belli bir dine değil, fakat kişinin dindarlığına bağlıdır. Neredeyse bütün geleneklerde kişi ne kadar dindar olursa, değişime o kadar karşı olacaktır; özellikle de aile planlaması gibi yeni üreme uygulamalarına.

Demograflar işte bu işin Afrika'nın geleneksel bir köyünde nasıl olacağını merak ediyorlardı. Antropologlardan birisi köyün liderinden ruhlara bir ailenin kaç çocuk sahibi olması gerektiğini sormasını istedi, basit bir soru. Ruhun söylediği şey şuydu: "Benim ne diyeceğimi iyi dinle! Çocuk soy demektir. Eğer çocuk yoksa soy da sona erecektir. Biz atalar çok çocuk isteriz. Kadınların çok çocuk doğurması gerekmektedir." Oldukça açık bir yanıt aldı; yanıtta dolaylı herhangi bir şey yoktur. Fakat batı şüpheciliği ile aslında bunu ataların söylediğine inanmadılar, onun söylediğini düşündüler. Lider kendisi her ne düşünüyorsa onları ruhların ağzından söylemişti ve bu antropologları pek de tatmin etmedi.

Araştırmayı yapan antropolog iyi bir bilim adamıydı ve kontrollü deney yapıyordu ve daha yeni ataların muhafazakâr görüşlerini anlatan aynı lidere aynı soruyu sordu. Sen bu konuda ne düşünüyorsun ve tamamen farklı bir yanıt aldı. "Kadın, ancak yeteri kadar çocuk sahibi olmalıdır. Onları doyuracak yiyecek yoktur. Eğer okula gidiyorlarsa, okul ücretlerini yatırmak ve onlara okul üniformaları almak zordur. Hasta olduklarında onları hastaneye götürmek çok miktarda para gerektirir. Bu yüzden sadece birkaç çocuk yapmamız gerekmektedir." Bu biraz farklı bir yaklaşımdı ve

demografın beyni dönmeye başlar ve şimdi buradayım ve şimdi bu olayı doğru tespit ettim. Atalar geleneksel görüşleri ifade ediyordu, evet bu doğrudu, eski nesiller böyle inanıyordu, fakat köyün lideri yeni nesile aitti ve onlar şimdiki neslin görüşlerini dikkate alarak daha ılımlı bir görüş benimsiyorlardı.

Sonra diğer köye gittiler ve bir sonraki soyun lideriyle mülakatlar yaptılar fakat bu, hipoteze uymadı. Kendi adına konuşan bu lider "onların çok çocuk yapmalarını istiyorum, çünkü insanı lider yapan geniş bir takipçi topluluktur. Rakamlarda güç vardır." Düşünce şuydu ki eğer köyünüzde sadece birkaç insan varsa siz güçlü değilsiniz, komşularınız sizi göz ardı edebilir, sizden yararlanabilir. Ama eğer çok sayıda çocuğunuz, büyük ve geniş bir aileniz varsa, çok büyük bir köyseniz, o zaman siz çok güçlü bir lidersizdir bu yüzden O, güçlü olabilmek için çok çocuk istiyordu.

Fakat sonra ataların bu işe ne dediğini öğrenmek için aynı lidere soru soruldu ve atalar dedi ki: "herkes az sayıda çocuk sahibi olmalıdır, fakat toplumun çok sayıda çocuğa sahip olması fikrine karşı çıkmamalıdır." Atalar, yakın ve erişilebilir olduğundan onlar, doğal olarak, son eğilimlerin farkındadırlar. Atalardan biri şunu söyledi: "şimdi eğitim almak ve çiftçilik yapmak zordur. Aniden bir sorun çıktığında ve çocuk hastalandığında, para her şeydir. İlaç satın almak zorundasınız ve eğer aktara giderseniz, tedavi karşılığını ödemek için bir kümes hayvanı, tavuk ya da herhangi bir şey, götürmek zorundasınız. Bu artık eski günlerde, herkesin çiftçilik yaptığı günlerdeki gibi değildir." Bu, ataların görüşüdür ve onlar son eğilimler ve sorunların pekâlâ farkındadırlar.

Gana'da Nankana köylerinden birçoğunda mülakatlar yaptıktan sonra araştırmayı özetlediler ve verilen yanıtlarda herhangi bir eğilimin söz konusu olmadığını gördüler. Bazen köyün lideri ve atalar hem fikir oldular; bazen ters düştüler; bazen muhafazakâr görüşü benimseyen atalardı; bazen liderdi. Bu aslında bir adam ile onun dedesi arasındaki bir konuşma gibiydi ve farklı görüşleri olacaktı ve kişiler farklı olacaktı. Atalarla olan bu bağ oldukça doğal bir şey olarak görülür.

Bu hikâyeyi okursunuz ve 'Aman Allah'ım' dersiniz ama bu, o insanlara tamamen normal bir şeymiş gibi gelir. Bu insanlar Kuzey Gana'dadır ve onlarda 'doğaüstü' kelimesi karşılığı bir kelime yoktur. Öyle bir şey söz konusu değildir. Hiçbir şeyin bilimsel açıklaması yoktur, yani bütün açıklamalar bir nevi askıdadır, bazıları deneysel ve gözleme dayalıdır; bazıları da doğaüstüdür ve olayların bu iki açıklaması arasında sınır yoktur. Bu tür kelimeler yoktur ve atalarla olan bu konuşmaları gerçek konuşmalardan farklı olarak görmezler, gerçek rüyalar ve hayaller gibi, arasında fark görmezler. Bu çok değişken bir durumdur.

Bu tür bir kültürde yaşayan birisi için Batı'nın sarsılmaz kurallar dizisi, İncil gibi, Kur'an gibi binlerce yıl önce taşlara yazılmış bazı kitaplar fikri Nankana insanlarına komik gelmektedir. Onların atalara konuşması bize nasıl çılgın bir fikir gibi geliyorsa onlara göre de bizim bilmeniz gereken her şeyin yazılı olduğu bir kitap düşüncesi çılgın gelmektedir. Dinin bu samimi, küçük ölçekli, esnek, bireyselci stilini, kuzeydeki ılıman kuşağın, en azından Batıdaki ılıman kuşağın büyük tek tanrılı, tekdüzelik ve teslimiyet gerektiren dinleri ile karşılaştırın. Bu dinler bazı kralların, imparatorların halklarının birlik olmasını ve o kişiye boyun eğmesini gerektiren büyük bir siyasi sistemin parçalarıdır

Tabii ki belki de bildiğiniz gibi İslam kelimesinin anlamı 'teslim olma' demektir ve tek tanrılı dinlerde düşünce çoğunlukla—benzerliğe dikkat edin. Bunlar namaz kılan kadınlardır, ve dikkat edin—gördüğünüz gibi—bunun daha büyük bir resmini gördüğünüzde büyük bir faaliyette çok benzer giyinmiş kadınlar denizini görürsünüz, tamamen aynı görünüşte. Ben Fas'tayken çocuklara nasıl namaz kılacaklarını öğreten bir rehber kitap aldım ve rükuya ve secdeye gittiğinizde almanız gereken pozisyondan, ayaklarınızın pozisyonuna kadar her şey tarif edilmiştir, alta mı kıvrılmışlardır, dışarıya mı uzatılmıştır, bunu bilmek zorundasınız. Kitle dinlerinde uyumluluk çok önemlidir.

Batı'da Hıristiyanlıkta uyumluluk nasıl uygulanmaktadır? Karşı gelenleri yakarsınız, hakim kilisenin yakması ve öldürmesinin uzun bir tarihi vardır. Her nerede olursa olsun, eğer onlar otoritelerin söylediği her şeye inanmazsa çok küçük inanç farklılıklarında bile onları katledersiniz, kafalarını uçurursunuz. Yani bu geleneksel dinlerle tek tanrılı dinler arasında dini, ataları ve dünyayı algılamada çok farklı eğilimler vardır.

Soya bağlılığın bu yoğunluğundan dolayı Afrika'nın ana meziyeti doğurganlıktır. En büyük günah kısır olmaktır, çocuk yapamamaktır. Çocuk doğuramamak başınıza gelen pasif bir şey değildir. O, sizin yaptığınız kötü bir şeyden dolayı aldığınız cezadır. Bu anlamda kısırlık, düşük ve bebek ölümleri arasında çok az fark vardır. Eğer kadın hamile kalmazsa onlar, bunun erkeğin hatası olabileceği fikrini kabul etmezler, eğer kadın hamile kalmıyorsa, o kısırdır, düşük yapıyordur; bu, hamileliğe hatta çocuk ölümlerine kadar gider. Önemli olan soyu devam ettirecek çocuklar yapmaktır ve her ne mekanizma ile olursa olsun, erkek, kadın ya da aile çocuk yapamıyorsa bu, en büyük günah ve sizin hatanızdır. Bu, sizin dışınızda olan bir şey değildir.

Kısır kadınlar boşanırlar, toplumdan uzak tutulurlar ve bazen köyün içerisinde bile yaşamalarına müsaade edilmez, kısırlık için özgün bir açıklamaları yoktur ama bir bakıma kötü ruhlar onu yakalıyordur ve hamile olmaktan alıkoymuyordur ve bu kötü ruhların size saldırmasını istemezsiniz, ya da diğer bazı sebeplerden dolayı bu kadınların köyün kenarlarında bir yerde yaşaması istenir.

O ya da bu şekilde hamile olmaya verilen bu önem nedeniyle tek eşlilik çok sıkıca uygulanmaz. Bu, Batı'da olduğu gibi bir takıntı değildir. İşte size mükemmel bir hikaye, 2000 yılından: 15 Mart, 2000, Nairobi'de People gazetesi, Kenya (Reuters). 'Bir grup kadın Kenya'da bir polis istasyonuna giderek polislerin ya kendileriyle sevişmesini ya da kocalarını iktidarsız yapan yasadışı meyhaneleri kapatmalarını talep etti. Kadınlar, erkeklerin düşük seks performansı yüzünden bölgenin nüfusunun azalmakta olduğunu söylediler. Kuzey Nairobi'de Kanda'dan gelen kadınlar şehirde erkeklerin fazla içki içmesini gün boyu protesto ederek işleri durdurdu. 'Erkeklerimiz sebze döndü. Evden erkenden ayrılırlar ve geriye sarhoş olarak dönerler.' Kadınların seks ihtiyaçlarını karşılayacak kimse yoktur."

Tahmin edin bakalım bu kadınlar hangi gruba mensuplardı? Bunlar 24 Katolik Kilisesinin oluşturduğu gruptandı. Onlar beraberce geldiler ve polis merkezindeki yetkililerin adamlarına onlarla aşk yapmaları emrini vermelerini talep etti. Gazete, polisin bu taleplere ne yanıt verdiğini yazmıyor.

Şimdi—kadın doğurgan olmalıydı ve erkeğin güçlü ve üretken olduğuna inanılırdı, doğal olarak erkeğin üretken olup olmadığını bilmek zordur. Tabii ki erkek, bir bakıma kadının doğurganlığını kendisine saklamak ister, fakat biyolojik babanın kim olduğuna bakmaksızın çocuk doğurmak daha önemlidir. Belirsiz durumlarda bir çocuk doğduğunda hem aile hem de toplum onu kabul eder. Onların insana ihtiyacı vardır; rakamların çok olmasını isterler, bu yüzden rastgele seks toplumda hoşnutsuzluk yaratan bir şey değildi. Herkes bunun olduğunu bilir ve bu konuda sessiz kalır.

Bu hafta ve geçen hafta Lesoto'nun tarihini okuyordum. Kacınız Lesoto'ya gitti, Hayır, Okey, Lesoto küçük bir ülkedir, Güney Afrika ile çevrelenmiş küçük bir ülke. Bu Avrupa'luların 1700'lerde gelmesinden önceki tarihtir. O zamanlar bir kral vardı, onlar o zaman çok küçük bir gruptu, bir köyden çok büyük değildi. Üçüncü oğul öldüğünde, bu bir alıntıdır "Kralın üçüncü oğlu öldüğünde, geride bıraktığı dul eşi halen doğurganlık çağındaydı ama hayatta kalan çocuğu yoktu. Geleneğe göre, dul kadın kocasının genç kardeşi ile yaşamaya devam edecekti ve böylece ölen kocasının soyunu devam ettirecekti." Geçen dersimizde bahsettiğimiz Eski Ahit'teki gibi.

Dul kadın bu görüşte değildi ve gidip, o kabileden bile olmayan birinden hamile kaldı. Şimdi bu gerçek bir durumdur. Ancak kadın yasal olarak belli bir soya ait olduğu için, çocuk kabile içerisinden bile olmayan birinden olmasına rağmen, geleneğe ters olmasına rağmen o çocuk halen kralın soyundan kabul edildi. Sonra bir bakıma gayri meşru olan bu çocuk Lesoto'nun gelmiş geçmiş en önemli krallarından biri oldu, Moshoeshoe isimli çok önemli bir adam.

Moshoeshoe'nun, kralın o zamanki torununun, 140–200 karısı olduğu söylenir. Tarihi okursunuz, her ne yazılı tarihleri varsa onlara bakarsınız; birincisi derki O, gençken 35 karısı vardı, sonra 80 karısı vardı ve sonra o yaşlandıkça her seferinde bunu yazan kaynaklar eşlerinin çoğaldığını yazar. En son rapor 200 karısı olduğunu söyler. Doğal olarak bunun ne kadar doğru olduğunu bilemiyoruz. 'Sonraki eşlerinden çoğu belirgin şekilde ikinci sınıf olarak düşünülebilir. Moshoeshoe her kiminle beraber olmak istiyorsa onu çağırır ve geceyi birlikte geçirir ve O, şüphesiz çok geniş bir nesile babalık etmişti. O, aynı zamanda bu sonraki eşlerini misafirperverlik adına ziyaretçilere teklif ederdi, fakat geleneklere göre bunlardan olan çocuklar Moshoeshoe'nun çocukları sayılırdı.

Tekrar söyleyeyim, Batı'da yasak ilişkilerden kaçınmaya, tek eşliliğe ve babanın kim olduğuna önem verilir. Az nüfuslanmış toplumlarda, az nüfuslanmaya tepki veren toplumlarda istenen şey çocuktur ve biyolojik olarak bu çocuğun babasının kim olduğu daha az önemli bir konudur. Ben kendim bile bunu oldukça çarpıcı bir şekilde tecrübe ettim. Sanırım daha önce size Borneo'da kafatası avcılarıyla bir süre yaşadığımı söylemiştim ve gençlerle oldukça iyi anlaşıyordum. Bir bakıma erkekler bir arada takılır ve oraya gittikten bir süre sonra bana kız kardeşlerini teklif ettiler ve 'yalnız başına uyumamalısın' dediler. Sağduyulu olma adına size ne olduğunu söylemeyeceğim.

Bugün bile Afrika üzerinde çalışan araştırmacılar, Afrikalı toplumların meşru ve gayri meşru doğumlar arasında pek ayırım yapmadıklarını belirtmektedirler. Örneğin Kenya'da dâhil çeşitli batı ve doğu Afrika ülkelerinde kadınların % 15-25'i evlilik öncesi doğum yapar, onlar evlilik öncesi olan çocuğun babası ile evlenir ya da

evlenmez. Hıristiyanlaşma ve Müslümanlaşma nedeniyle şimdi bütün bu rakamlar sorgulanır olmuştur, eğer resmi rakamlar % 15–25 ise, gerçek durum bundan çok yüksektir.

Doğal olarak koca bütün bunlardan çok da hoşnut değildir ama onun için en önemli şey kendi statüsüdür. Biyolojik babalık daha az önemli bir şeydir. O bilir ki karısının doğuracağı her çocuk kendisindedir fakat o yetersiz biri olarak bilinmek istemez. Kendisi için önemli olan onun yeterliliğidir. Ve bu, çok sıklıkta olur çünkü erkek çoğu kere karısından çok daha yaşlıdır, özellikle yaşlandıkça ve daha çok eş aldıkça, daha genç eşler aldıkça, onun yeterliliği gerçekten epeyce azalmış olabilir, bu yüzden bu konu önemli bir endişe kaynağıdır.

Eşinin bu konuda ağzı sıkı olduğu müddetçe ve açıkça bu doğan çocuğun başkasından olduğunu açık açık söylemedikçe bu büyük bir sorun oluşturmaz. Yasal baba çocuğu kabul eder ve toplum da o çocuğu kabul eder. Antropologlar bunun çok ilginç olduğunu düşündüler ve University of Pennsylvania'dan bir sosyolog olan Susan Watkins Kenya'da Luo'larla çalışıyordu. Kenya'nın batısında Luolarla, Luo kabilesi. Orada kadınlarla bir odak grup görüşmesi yaparak bu konuyu tartıştı.

Bu uzun bir hikayedir, size ondan kısa bir bölüm anlatacağım. Susan Watkins, Batılı perspektif ile "yani kadınlar bazen aldatır mı" diye sordu. Ve kadın yanıt verdi "Evet, ihanet etmek çok eski zamanlarda başladı." Başka bir kadın: çok eskiden yaşlı kadınlar bize ancak kocamızın bizi hamile bırakmadığı durumlarda başka bir adamla yatmamızı söylediler ama durum böyle değildir." Moderatör tekrar sordu: "diğer adamın çocuğunu doğurursanız o çocuk kocanızın mıdır yoksa diğer adamın mı? " Dikkat edin bu doğal olarak bir hediye olarak kabul edilir, ve bu hediye kimin içindir, kocanız için bir hediye midir yoksa diğer adam için bir hediye midir? Kadın biraz kuşku ile: "Tabii ki kocanız içindir. Diğer adam bir bakıma boğa gibidir. Örneğin, ineğiniz etrafta dolaşan başka bir boğa ile çiftleşmez mi? İnek doğurduğunda, danası sizin midir yoksa boğanın sahibinin midir? Tabii ki sizindir." Bütün kadınlar bunu onaylar. Bu bir tür küçük mükemmel bir hikâyedir.

Burada kadın Susan Watkins'in inekleri olmadığına şaşırılmaktadır. Yanıtlarında onun da inekleri olduğunu varsaymaktadırlar. Söylenebileceği gibi, ayrıca kadınların erkeğin biyolojik rolünü gerçek olarak bildiği de açıktır. İlişkilerin romantikleştirilmesi söz konusu değildir, biyolojik baba ile ilgili batının takıntısı söz konusu değildir.

Batıda olduğu gibi, burada evlilik dışı doğumlara hoşgörüsüz bakmak söz konusu olmadığı gibi, evlilik öncesi seks de büyük ölçüde kabul edilebilirdir. Belki de şaşırtıcı değildir, kamyon sürücülerinin gezdikleri köylerde AİDS'i köyden köye yaydıklarını hepimiz biliyorsunuzdur, tahmin edin bakalım AİDS'i başka kim yayar? Öğretmenler, yani bir öğretmen olarak, eğitilmiş birisi belki başkentte ya da bir büyük şehirde, bir tür lise ya da üniversite eğitimi almıştır, bir gelir vardır, beyaz yakalı bir iş, devletten garanti bir geliri vardır—öğretmenlere talep çoktur. Bu kişi çok yüksek statülü birisidir, üniversiteyi bitirmiştir ve kırsalda bir köye atanmıştır. Muhtemelen oradaki en yüksek statülü kişidir. Bu durumda uygun olan bütün kız çocuklarının babası ne yapar? Kızlarını ona getirir ve ona teklif ederler; 'benim kızımı dene' ki bazen onlar dener bazen de denemez. Şimdi istatistikler açıkça göstermektedir ki bu öğretmenler şehirlerde AİDS'e yakalanmakta ve köylerde AİDS'in yayılmasının temel nedenlerinden birisi olmaktadır.

Babalığa karşı bu gevşek davranışın yanında, babanın tam olarak kim olduğuna karşı, çocuklar da daha çok toplumun ortak çocuğu olarak görülür. Çekirdek aile düşüncesi çok yaygın değildir. Bizim burada belirli olan anne baba, kimin olduklarından şüphe etmediğimiz çocuklardan oluşan çekirdek aile kavramı onlarda yaygınca bulunmaz. Anketler çocukların % 30-50'sinin biyolojik anne-babalarıyla yaşamadığını göstermektedir. Çekirdek aileyi çok çok küçük şeyler belirler. Bir koca ana yemeğini ne kadar sıklıkta karısıyla yemektedir? Bunun üzerinde çalışmalar yapıldı. Çocuklarıyla ne kadar sıklıkta yemek yemektedir? Bunlar bizim kesinlikle çok doğal karşıladığımız şeylerdir. Karısı, erkek arkadaşlarını ziyarete gittiğinde onunla ne kadar sık gitmektedir? Karısı, erkek akrabalarını ziyarete gittiğinde onunla ne kadar sık gitmektedir? Boş zamanlarından ne kadarını karısı ve çocuklarıyla geçirir?

Bunlar uzun yıllar boyunca çalışıldı, örneğin Kenya'dan bununla ilgili güzel bir çalışma vardır ve bütün bu sorulara yanıt 'nadiren'dir. Ailelerin çekirdekleşme derecesi çok düşüktür. Tekrar söyleyelim, bu da değişmektedir ve aileler gittikçe daha çok çekirdekleşmektedir ve bu konuda çalışılan şeylerden birisi çekirdek olarak kabul edilen evli insanların oranıdır. En son gördüğüm istatistik ailelerin % 21'inin bizim çekirdek aile dediğimiz türden olduğu yönündeydi. Sıkı ilişkilere sahip aile düşüncesi yaygın bir şey değildir.

Bu davranışın bir başka sonucu bizim yarı-fahişelik diyebileceğimiz bir şeydir. Bu geleneksel sistemin içerisinde baba ya da koca çocukların ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak zorunda değildir. O, belki çok arazisi olan zengin bir adamdır, bunu karısına verir, eğer çok sayıda karısı varsa bunları bölüştürür. Bu eşler bu arazilerde yiyecek yetiştirir, onlar aynı zamanda kocanın arazisinde bazı işleri de yapmak zorundadır, çünkü erkekler çalışmak istemez, böylece çocukların sorumluluğu annededir.

Eş, sağlık ve eğitim için para kazanmak için bu arazilerde çiftçilik yapar. Bu kadını darboğaza sokar ve onların her zaman yeni kaynaklara ihtiyacı vardır. Bu durumda başka bir adam gelir ve bu kaynakları sağlarsa o zaman iş tamamdır. Adamın bir hediyesine karşılık belli bir düzeyde seks işe karışır. O kültürde bu kesinlikle fahişelik olarak kabul edilmez fakat biz bunun için bu kelimeyi kullanabiliriz. Bu bütün sistemin gerekli bir parçasıdır ve az ya da çok bu yolla yasal baba dışından anneye/çocuğa, aileye değişik kaynaklar gelir.

Şimdi bu toplumun kuruluş ve işleyişi çok değişik şekillerde çok sayıda çocuk yapmayı özendirir. Örneğin arazi sahipliğini ele alalım. Özel mülkiyet, yani bir kişinin bir parça arazisi olması düşüncesi orada yenidir ve geleneksel olarak arazi toplumun arazisidir. Bu araziye diğer köylülere karşı savunurlar, yani bir bakıma bu toplumun arazisidir. Bununla ilgili çatışmalar ve meydan okumalar vardır ama onlar bu araziye savunmaya çalışacaklardır. Bu alan içerisindeki araziler belli bir kişiye ait değildir ve bu, tamamen mantıklı bir şeydi çünkü çok yüksek ölüm oranları vardı; insanları hayatta tutmak zordu; bu durumda bir aile tamamen ölebilirdi, çocukları olmayabilirdi ve diğer ailenin çok sayıda çocuğu olabilirdi. Bu durumda arazi her nesilde yeniden bölünürdü. Her bir çocuk başına az ya da çok eşit derecede arazi verilirdi ve eğer çok çocuğunuz varsa daha fazla arazi alırdınız.

Sonuç şudur ki eğer bir erkek güçlü olmak ve çok arazi almak istiyorsa ki bunun anlamı arazinin bir kısmının bir şekilde nadasa bırakılmasıdır, çok çocuk yapmalıdır.

Bütün bunlar garanti edilmiş arazilerdir ve ne kadar çok çocuğu varsa, erkek çocuğu, mali anlamda o kadar güvende olacaktır, açlık güvencesi ve bu durumda gücü artar. Toplum mevcut arazileri çocuklara vererek bunu destekler. Bu sistem gittikçe bozulmaktadır ve Kenya'daki çalışmalar ortalama arazi büyüklüğünün 5.1 acre (1 acre yaklaşık 4,000 metrekaredir) olduğunu söylemektedir. Tarım uzmanlarının söylediği ve yerel halkın farkında olduğu gibi o zamanki çiftçilik teknolojisi ile yoğun tarım yapılması durumunda babalarının zamanındaki bir aileyi bakabilmek için en azından 4 acre arazi olması gerekmektedir.

Üstelik o zamanki sistem araziyi erkek çocuklar arasında az ya da çok eşit olarak bölüyordu. Eğer 5.1 acre büyüklüğünde bir arazi alıyorsanız ve ortalama 4 çocuğunuz varsa kişi başına düşen arazi yaklaşık 1 acre demektir ki bu bir aileyi bakabilecekten çok daha küçük bir araziydi.

Kenya'da ekonomi iyi giderken bir kriz baş gösterdi ve çeşitli şeyler oldu. Şehirlerde işler vardı ve herkes kendi çocuğunun, en azından bir çocuğunun şehre gidip bir iş bulacağını ve eve para göndereceğini umuyordu. Fakat ekonomi çoğu zaman kötüdür ve erkek çocuklar o arazinin başını beklemek durumundadır ya da herhangi bir iş olmaksızın şehirlere giderek bir tür şehir işçi sınıfını oluşturmaktadırlar.

Bu baskının etkisiyle erkeklerin sahip olmak istedikleri çocuk sayısı beşten üçe düşmüştür. Fakat bu durumda bile eğer iki ya da üç acre toprağınız varsa ve bunu üçe bölerseniz bu imkânsız bir durumdur. Erkek çocuklar sizin verdiğiniz araziye bağımlı olarak yaşayamazlar. Herkes bu durumun farkındayken, bu konuda cahillik, ya da aptallık yoktur, herkes durumun farkındadır ancak kültürel yaptırımlar, tarih o kadar güçlüdür ki babalar erkek çocuk sahibi olma isteklerini azaltmak istememektedir. Bu süreçte istenen erkek çocuk sayısı 4.5'ten 3'e gerilemiştir ve bu durumda eğer arazileri her çocuğa eşit olarak bölerlerse, bir aileyi bakabilmek için gerekli olan arazi büyüklüğü 4 acre iken onlara sadece 1 acre arazi düşmektedir.

Afrika'nın değişik yerlerinde çeşitlilik göstermekle birlikte erkek genellikle araziye bir bakıma sahiptir, hayattayken bu arazi onundur. Onun ölümüyle beraber arazi köye geri verilir. Modern çağ öncesi insanların kullandığı temizle-yak sisteminde tarımda bütün işler neredeyse kadınlar tarafından yapılır. Erkeklerin yaptığı tek iş, kadınların fiziki olarak yapamayacakları işlerdi. Bu durumda eğer ormanda yaşıyorsanız, araziyi ağaçlardan temizlemek, ağaçları kesmek, kütükleri taşımak vs. erkeklerin yaptığı işti. Yoğun bir işgücüdür ama bu bütün bir yılda yaklaşık iki hafta sürer ve yılın geri kalanındaki bütün işleri kadınlar yapar.

Erkekler bunu yapmayı sevmez, demek istiyorum ki her bir dönem gelenekseldir, bazı dönemler gelenekseldir, fakat hangi dönemden bahsediyorsanız bahsedin, o dönem daha sonraki döneme göre gelenekseldir, yani bu geleneksel kelimesi çok da oturan bir kelime değildir. Bir karşılaştırma yapmak için 1784'te A.B.D. yerleşmeye açılırken, New York eyaletine yayılmış 6,000 Iroquis vardı ve bunlar Avrupa kökeninden gelen 240,000 New York'lu ile arazi için rekabet ediyordu. 6, 000 kişiye karşılık 240,000 kişi. New York eyaletinin kuzey tarafında Oneida isimli bir kabilenin sadece 600 üyesi vardı, ben de aslında orada doğdum, fakat onların yaşadığı arazi 6,000,000 acre idi. Nüfus yoğunluğundan bahsettiğimizde bu düşük bir nüfus yoğunluğudur, 600 kişi ve 6,000,000 acre arazi.

Afrika'da olduğu gibi çiftçilik işlerinin çoğunu kadınlar yapıyordu, bunların da bir tür 'temizle ve yak' türü tarım sistemleri vardı. Kolonicilerden bazıları yerlilere dostça davranıyordu ve onlara yardım etmek istiyordu. Bu yüzden onlara sürekli olarak neden tarım yapmadıklarını soruyorlardı, avcı-toplayıcı kültürü ile Avrupalılara direnecek kadar nüfusa hiçbir zaman ulaşamayacaklardı. Eğer Avrupalılara direnmek istiyorsanız ve arazilerinizin birazını elinizde tutmak istiyorsanız nüfusunuzu artırmak zorundasınız ve bunu yapmanın tek yolu tarım yapmaktır. Yerliler bunu yapmayı reddettiler ve İroquis'lerin birinden alıntıyla şöyle dediler: "tarım kadın işidir. Erkek kirpi gibi çalışmak için değil, savaşa gitmek ve avcılık yapmak için yaratılmıştır."

Kadının birçok kültürde işleri yaptığını düşünürsek, çok değerli oldukları için, başlık parası düşüncesi de buradan gelir. Bir bakıma bir kadın satın alıyorsunuz ve bu kadın sizin için çalışacaktır. Kadınların işlerin çoğunu yaptığı, özellikle de tarımsal işlerin çoğunu yaptığı kültürlerde başlık parası erkeğin ailesinden kadının ailesine gidecektir. Hindistan gibi diğer yerlerde, Hindistan'ın kadınların çok iş yapmadığı, tecrit edilerek kapalı şekilde evlerde tutulduğu ve sadece ev işlerini yaptığı birçok yerinde iş tersine döner. Bu durumda erkek kadına bakıyordur ve kadının ailesi adama ödeme yapmak zorundadır, yani çeyiz durumu. Çeyiz ve başlık parası meselesi oldukça karmaşıktır ve bunlar farklı kültürlerde farklı şekillerde ele alınır, fakat bunlar kaba genellemelerdir.

Çok eşlilik bundan ortaya çıkar; geleneksel olarak sınırlandırıcı olan arazi değil, nüfus olduğu için-araziye işleyecek kadınlara ihtiyacınız vardır. Doğal olarak erkek mümkün olduğunca çok sayıda eş ister, tabii ki cinsel nedenlerle de. Tekraren, Kuzey Afrika ile Sahra-altı Afrika'yı karşılaştırırsak, Kuzey Afrika ile Orta Doğuyu karşılaştırırsak, erkeklerin % 1-7'si çok eşlidir. Akdeniz kuşağında da bu olur, görmemezlikten gelinir ama yine de az görülen bir şeydir. On dokuzuncu yüzyılda bile A.B.D'deki çöl insanları olan Mormonlar'da erkeklerin % 10'dan azı çok eşlidir. Bunun maksimumu doğal olarak % 50'dir. Çok eşlilik erkeklerde % 50'nin üzerine hiçbir zaman çıkamaz çünkü eğer bir adamın iki karısı varsa diğer adamın karısı olmayacaktır, Yani % 50 maksimumdur. Eğer iki eşle sınırlandırılırlarsa erkeklerin maksimum % 50'si iki eşli olabilir. Eğer birisinin ikiden fazla eş almasına müsaade edilirse, bir şekilde ikiden fazla eş alırsa o zaman bu maksimum rakam aşağıya düşer.

1989 verilerine göre Sahra-altı Afrika'da farklı yerlerde Afrikalı erkeklerin % 12-38'i çok eşli evlilik yapmıştır. Eğer iki eşle sınırlandırılırlarsa, maksimum % 50'dir, çok eşliliğin % 38 olduğu yerlerde bu kadınların çoğunun çok eşli evlilikler yaptığı anlamına gelir. Tekrar söyleyelim, Yeni Gine'de gördüğümüz gibi bir dul çok değerlidir, tekrar kadın sizin işinizi yapıyordur. Örneğin Senegal'de dul kalan kadınların % 95'i beş yıl içerisinde tekrar evlenir ve bu kadınların % 75'inin evlendiği adamların başka karıları vardır, yani bunlar çok eşli adamlarla evlenirler. Bunu fakirliğin eşit derece vurduğu Bangladeş gibi bir kültür ile kıyaslayın, bu, orada asla olmaz, yani dul kalan kadınlar yeniden evlenmez.

Çok eşlilik oralarda bizim algıladığımız gibi kadına karşı kötü muamele olarak kabul edilmez ve kadınlar çoğunlukla çok eşliliği, tek eşliliğe tercih ederler. Onların istediği şey kaynaklara sahip olan erkektir ve bu tür bir adamın zaten halen karısı vardır. Diğer eşler güvenlik ağı ve destek grubu oluşturur. Eğer kadın hasta olursa, ya da ekinleri o yıl iyi olmazsa ya da her ne sebeple olursa olsun böyle bir karşılıklı yardım

toplumunda kendisine yardım edecek bir grup kadın vardır. Eğer bir kadın hasta olursa ki modern tıp öncesi toplumlarda hastalıklar zamanın önemli bir kısmını alırdı ve yaşamlarında çok önemli bir şeydi; dolayısı ile ona hazırlıklı olmalıydılar. Bakacak çocukları vardır ve eğer onlar hasta olurlarsa diğer kadın yardıma gelir.

Ayrıca eğer kadınlar sünnet edilmişlerse—şu aşırı durumlardan birisi ve cinsellikten hoşlanmıyorsa, bu kültürlerin bir çoğunda bu sorumluluk—kadının zevk alması-- bazı durumlarda bu bilinir, bazılarında bilinmez ve eğer sünnet operasyonu geçirmişse bu çok acı verici olabilir. Buralarda cinsellik kadının bir sorumluluğu olarak kabul edilir. Böyle bir durumda eğer daha çok eş varsa bu sorumluluk da onlara dağılmış olur. Çok eşlilik bir çok bakımdan bir kadın için avantajlı bir durumdur.

Şurada bir anekdot var: Kenya'da, bir beyaz antropolog kadın okur yazar olmayan bir Maasai savaşçısı ile evlendi. Bu kadın bir biyografi yazdı ve orada kültürel farklılıklarına rağmen, O ve onun Mesaili kocası ve diğer karıları mükemmel bir şekilde anlaşabildiklerini söyledi. Hatıralarını yazdığı bu kitabın adı *Kocamın Altı Karısı* idi ve sonraki baskısında adı *Kocamın Dokuz Karısı* olarak düzeltildi. Bu iki baskı arasında 3 yeni eş almıştı.

Sanırım arazinin değil de nüfusun az olduğu bir toplumda neler yaşandığına dair bir fikriniz oldu. Şimdi bütün bu sistemi tarımın çok daha verimli şekilde yapıldığı ılıman iklimlerle karşılaştıralım. Burada anahtar değişim, tek bir erkeğin tarımsal faaliyeti sonucu, bağımlı kadın ve çocuklarına ya da ailesi her ne kadarsa, onların tükettiğinden çok yiyecek ürettiğinde olur. Burada tarımsal bir fazlalık vardır. Avcı-toplayıcı toplumlarda esasen bir fazlalıktan bahsetmek mümkün değildir ve Afrika'daki ilk zaman avcı-toplayıcı topluluklarında herhangi bir fazlalık yoktu. Doğal olarak bu fazlalıkla daha çok çocuk yapabilirlerdi, çocukları hayatta tutabilirlerdi, çocuklar için yeterince yiyecek vardı, nüfus artmaya başlar ve sonunda araziyi doldurmaya başlarsınız.

Şu Lesoto hikâyesinde, şu tarih konusu—tarih konusunda çeşitli kitaplar vardır. Bantu insanları, daha önce bahsetmiştim, Batı Afrika'da başladı Sahel'in altına doğru doğuya ilerlediler ve sonra Afrika'nın doğu kıyısına geldiler. Bir şekilde 1700'lü yıllarda şartların çok daha uygun olduğu Afrika'nın güneyine gidiyorlardı. Orada kim vardı? Bushmen kabilesi. 1700'lerde bu Bushmen kabilesini bir şekilde Afrika'nın bu bölgesinden atmaya çalışıyorlardı. Onların algısına göre arazi çok genişti; çünkü Bushmen'ler çok azdılar ve herhangi bir şekilde bir tehdit oluşturmuyorlardı. Ve Bantus'lar Bushmen'lerin karılarını alıyorlardı. Bushmen'leri öldürmekle uğraşmıyorlardı sadece karılarını alıyorlardı.

Daha sonra 1800'lerde arazi insanlarla dolmaya başlamıştı ve sadece Lesoto'daki Basotho'lar değil, komşu bir grup olan Zulu'lar da anlaşamamaya başladı. Basotho'lar kendi aralarında anlaşamamaya başladı ve başka büyük Bantu gruplarından biri olan Zulular siyasi olarak organize olmaya başladılar. Bu gruplar arazileri kontrol etmek istediler ve o zaman Zulu arazisinde büyük savaşlar çıktı, Zulular Basuto'ların arazisine girdi ve çok büyük yıkımlar, çok büyük yer değiştirmeler oldu. Tekrar söyleyelim, eğer verimli tarım yapmaya uygun araziniz varsa araziniz insanla dolmaya başlar. Lesoto da Afrika'da, çöl bölgesinin yeterince güneyinde ılıman iklim kuşağındadır.

Arazi insanlarla dolunca her şey değişir. Anlaşmazlık çıkmaya başlar ve insanlar araziyi işleme için gereğinden daha fazla çocuk yaptığı için her bir birey gerekenden daha fazla yiyecek üretir. Araziye fazla gelen çocuklar dışarıya gidip, esasen topraksız çiftçileri oluşturur ve zaten pek de olmayan işlerden bulmaya çalışır ya da sonunda şehirlere dönüşen köylere giderek burada arazisiz işçileri ya da fakir şehirliler grubunu oluşturur. Aynı zamanda bu fazlalık olduğu için bazı insanlar için diğerlerini kontrol etmeye çalışmak bu çabaya değer hale gelir. Herkesin kendine, eşine ve çocuklarına yetecek kadar yiyecek ürettiği bir durumda ve erkeğin işleri yaptığı durumda erkeği esir almanın ya da onu köle haline getirmenin pek bir anlamı yoktur çünkü onun sana verecek herhangi bir fazlalığı yoktur. Ancak ne zaman ki tarım gerekenden fazla üretmeye başladı, işte o zaman çiftçilerin almaya değer bir şeyi olacaktır. Bu durumda liderler—liderler kral olmak isterler, sizin arazinizi almak isterler, sizi kontrol edip, o fazla yiyeceğinizi almak isterler.

Alında medeniyet bu şekilde başlamıştır çünkü bu tarımsal fazlalıkla insanlar lüks zinetler almaya başlarlar, zanaatkârları vardır, ticaret yapmaya başlarlar ve düşünürleri ve papazları vs. vardır. Herkes tarım yapmak zorunda olmadığı için bu meslekler ortaya çıkar. Artan nüfus yoğunluğunun bir sonucu olarak hem medeniyet gelişmeye hem de onunla beraber büyük savaşlar ve fakirlik gibi onun korkunç tarafları da gelişmeye başlar.

Aşırı nüfuslanmanın tehlikeleri uzun zamandır ve şaşırtıcı bir şekilde tarihin ilk dönemlerinden beri bilinmektedir. Lokal yerleşme alanları dolunca oraları çevreleyen halen geniş topraklar vardı. İşte size M.Ö yaklaşık 700 yılında bir Yunan şiiri "Sayısız insan kabilelerinin. Derin topraklı yeryüzüne zulmettiği zamanlar vardı. Zeus bunu gördü ve yeryüzüne acıdı. Ve iyi kalbi insanı besleyen toprağı kurtarmak için plan yaptı, büyük çaba gerektiren Truva Savaşına sebep olarak, Ölümler yeryüzünü boşaltabilecekti." Tekrar söyleyeyim, bu şiiri her kim yazdıysa Truva savaşlarının açıklaması buydu. Bu bir Mathus düşüncesidir, dünya çok kalabalık olmuştu, insanlar artık kendi kendilerini bakacak durumda değillerdi ve bir kısmı temizlenmeliydi.

Yaklaşık 900 yıl sonra bir Roma (Hıristiyan) din adamı olan Tertullian bunu tekrar eder, M.S. 200:"son zamanlarda dünya eskiye göre daha fazla işlenmiş ve gelişmiştir. Şimdi bütün yerler erişilebilirdir ve insan faaliyetleriyle doludur...her yerde evler vardır, her yerde yığınlar vardır, her yerde bir hükümet vardır, her yerde hayat vardır. Biz dünyaya sıkıntı vermekteyiz, kaynaklar bize yeterli değildir ve doğanın bizi besleyemediği şikâyetlerini her yerde duyarız." Tertullian devam eder:"Gerçekten öldürücü salgınlar, açlık, savaşlar ve sel, milletler için çare olarak düşünölmek zorundadır, sayı olarak çok fazlalaşan insan ırkını budamak gibi." Oldukça sevimli bir pasaj.

Tabii ki Avrupa nüfus hakkında endişe duyan tek kıta değildi. Çin'de M.Ö. 500'de Han Fei-Tzu şikâyet ediyordu: "Şimdiki insanlar 5 erkek çocuğun çok fazla olmadığını düşünüyorlar ve bu 5 erkek çocuğun her birinin de 5 erkek çocuğı vardır ve büyükbaba ölmeden hayatta olan 25 oğul ya da torunu vardır. "Kadınlar dikkate alınmıyordu. "Bu yüzden insanlar çoktur ama varlıklılar azdır; fazla çalışırlar ama az gelir elde ederler." Bu artan nüfus yoğunluğunun sorunlara sebep olduğu iyi anlaşılıyordu.

Nüfusun yoğun olmasıyla ortaya çıkan sorunlardan birisi bulaşıcı hastalıklardır—diğer çok sayıda sorun vardır. Nüfus yoğunlaştıkça savaşlar daha da büyür, belki nüfusun yüzde oranı olarak değil ama çok büyük ölümlere sebep olan çok büyük savaşlar olmuştur. Bir başka şey hastalık yayılmaya başlar, çünkü nüfus yeterince yoğundur ve hastalık yok olmak yerine sürekli yayılır.

Tekrar edelim, bu yerel bir şeydir, Mora Savaşı sırasında Atina'da yaklaşık M.Ö. 420'de, o yazı 420'de yazıldı. O zaman oraları fazla kalabalık değildi. Fakat Atina—Atina civarı epeyce kalabalıktı ve Atina şehri kalabalıktı ve savaş sırasında herkes şehirde toplanmak zorundaydı ve şehir ablukaya alınmıştı; şehirde nüfus yoğunluğu bir bulaşıcı hastalığı, bir tür vebayı, tam olarak ne olduğunu bilmiyoruz, ortaya çıkaracak kadar artmıştı. İşte Thucydides bunu anlatır: "bu hastalığın genel durumunu anlatmaya çalıştığınızda kelimeler yetersiz kalır" O'nun kitabının adı *The Peloponnesian War*'dır. Kaçınız bu kitabı ya da bazı bölümlerini okudu? Sadece birkaç. Çok ilginç bir kitaptır.

"Bu hastalığın genel durumunu anlatmaya çalıştığınızda kelimeler yetersiz kalır ve bireylerin çektiği acılar, insan kapasitesinin kaldırabileceğinin çok ötesindedir. İnsanlar koyunlar gibi ölüyordu; böcekler gibi ölüyorlardı. Ölenlerin cesetleri bir biri üstüne kümeleniyordu ve yarı ölü yaratıklar caddelerde sendeliyordu ve su bulabilmek için çeşmelerin etrafında sürüler gibi toplanıyordu. Tapınaklar, bağışlanma ümidi ile oraya gidenlerden ölenlerin cesetleri ile doluydu." O, devam ederek bu salgının sonucunu, insanların umutsuzluğunu, sivil toplumun çöküşünü ve her türlü kanunsuzluğun ortaya çıkışını tarif eder.

Daha sonra Avrupa nüfusta çok büyük değişiklikler yaşamıştır. Klasik dönemden Roma dönemine kadar, bütün bir Roma dönemi boyunca Akdeniz dünyasında nüfus açık bir şekilde artıyordu, sahip olduğumuz bütün veriler bunu göstermektedir. Karanlık Dönemlerin başlamasıyla Avrupa Ramalılarının deyimi ile 'barbar kavimler' tarafından işgal edildi. Önce Germanik kabileler geldi sonra Hunlar geldi, sonra Müslümanlar sonra da Vikingler. 1,000 yılına gelindiğinde Avrupa'nın nüfusu epeyce azalmıştı, Avrupa medeniyeti gerilemişti ve bütün bu işgallerin neden durduğuna dair iyi fikirlerimiz yoktur. Benim özellikle sevdiğim bir tarihçi bunların Avrupa'da almaya geçecek bir şey kalmadığını için durduğunu söylemektedir.

Yaklaşık 1,000 yılında işgaller durmuştu ve medeniyet yeniden gelişmeye başladı ve Avrupa'nın kendini yeniden nüfuslandırması 200 yıl adı. Eğer araziniz varsa, yeterli alanınız varsa insanlar çok çocuk yapacaklardır ve bunları hayatta tutabileceklerdir. Bu iyi zamanlarda iklim de aynı zamanda iyiydi, 1200'lerde ortalama yaşam süresi 34–40 yaştı ki bu, o zamanlar için iyi bir rakamdı.

Sonra 1250 civarında nüfus artışı durdu ve yaklaşık 100 yıl boyunca az ya da çok aynı kaldı. Eğer nüfus aynı kalıyorsa bu, bazı sınırlandırıcı faktörlerin, bazı engellerin olduğu anlamına gelir ve nüfus bu engellerin ötesine geçemez. Tarihçiler bunu o zamanki kültürün durumuna bağlamaktadırlar, yani arazi çiftçilerin değildi. Eğer bir araziniz varsa onu geliştirmek ve maksimum şekilde kullanmak çok işinize yarar ama arazi başkasına aitse buraya çok ilgi göstermezsiniz. İçerisinde bulunduğunuz şartlar kötüleştikçe araziye arazi sahibi için geliştirmeye daha az ilgi gösterirsiniz çünkü arazi sahibi sizden alabildiği kadar çok almaya çalışacaktır ve size, sadece size yetebilecek kadar bırakacaktır.

Katolik Kilisesi, açık ara en büyük toprak sahibiydi, Avrupa'daki verimli toprakların % 30-50'si bu kilisenin elindeydi. Buralardaki çiftçiler toprak kölesiydi ve aşırı fakirlik içerisinde yaşıyordu. Toprağı terk etmelerine izin verilmiyordu. Kilise bu kölelerin iş gücünden zengin oldu. Bu dönem kilisenin çok baskın olduğu bir dönemdi. Kilise arazilerinden elde edilen gelir, ki krallık arazilerinden—Avrupa'nın bütün krallarının arazilerinden elde edilenin yaklaşık 10 katıydı, kilise seçkinlerine ve Roma'ya gidiyordu. Kilise arazilerinden sivil otoritelerin elde ettiğinden 10 kat daha fazla gelir elde ediyordu.

Arazinin geri kalanının çoğu, sivil otoriteler tarafından kontrol ediliyordu, kralların aileleri falan. Bu toprakları işleyen köleler bir bakıma kilise arazilerini işleyenlere göre daha iyi şartlarda çalışıyorlar ve daha fazla haklara sahipti. Kilise arazilerinde çalışanlar gerçekten kötünün en kötüsüydü, diğer arazilerdekiler daha iyi durumdaydı, ancak bunlar da çok büyük fakirlik içerisindeydi. Bu köleler tamamen eğitimsiz, cahildiler; onlar küçük arazilerde yüzyıllardır yaptıkları şekilde çiftçilik yapmaya devam ettiler, böylece arazinin verimliliği artmıyordu ve bu şekilde nüfus da artmıyordu.

Avrupa tamamen dolmuştu böylece bir çiftçinin kaçıp kendi arazisini alıp, işleri farklı şekilde yapmayı deneyeceği bir yer yoktu çünkü bütün araziler halen bir başkasına aitti. Şehirler de, ki o zamanlar daha yeni başlıyorlardı, meslek örgütleri insanları buralardan uzak tutmaya çalışıyorlardı, bunlar kapalıydı ve sadece örgüt mensubu kişilerin çocuklarını alıyorlardı, herhangi birisinin yükselerek zanaatkâr sınıfına geçebilmesinin bir yolu yoktu.

Tarihçiler, 1300 Avrupa'sının, bir çeşit Malthus kilitlemesi yaşanan yer olarak tanımlar. —Malthus hakkında daha sonra konuşacağız—ama bu bir demografi ve ekonomi meselesi olup, bu durumda daha fazla insanı bakamazsınız. Sisteminiz daha fazla insan besin sağlamaya yetmeyecektir ve bu durumda eğer nüfus artarsa bir şey olacaktır—onu aşağıya düşürecek bir şey.

Avrupa'da bu dönemde görülen şey vebaydı. Veba salgını önce 1347'de Sicilya'da görüldü. Orada en son salgın olalı 6-7 yüzyıllık bir süre geçmişti, Romalıların son döneminde Justinian Salgını olarak bilinen bir salgın vardı. Veba Avrupa'ya yayılarak milyonlarca insanı öldürdü. Dalga üstüne dalga geldi ve 1347'de bir salgın dalgası vardı, dediğim gibi, ilk ve en büyük olan dalga. 1360, 1371, 1381, 1388, 1398, her birkaç yılda bir salgın geliyordu ve çok sayıda kişiyi öldürüyordu. Rakamlar vermek çok zordur ama tahminler bazı yerlerde bütün nüfusun üçte birinin öldüğünü söyler. Rakamlar 6'da 1'den 2'de 1'e kadar değişir. Çok büyük ölümler oldu ve bunlar, Avrupa'yı o zamanki teknoloji anlamında taşıma kapasitenin altına düşürdü.

Salgın—salgının neden bu zamanda Avrupa'ya geldiği bilinmiyor, rastgele bir şey olmuş olabilir—daha mantıklı gelen bir açıklama; salgın öldürür ve salgın Asya'da vardı fakat Asya'dan Avrupa'ya gelmeliydi ve o zaman eğer birisi Asya'dan Avrupa'ya geliyorsa, O, Avrupa'ya ulaşmadan salgından öldü. Fakat Orta Çağlarda seyahatler—gemiler gittikçe daha iyi ve hızlı hale geliyordu. Böylece salgının Avrupa'ya ulaştığı yollardan birisi, çünkü Kara Deniz'den ayrılan bir gemi—ki salgını oradan alıyorlardı—Sicilya'ya, gemideki herkes ölmeden gelebiliyordu. Hipotezlerden birisi budur.

1250'lerde bu iyi seviyeden sonra, bu durgun dönemden sonra nüfus azalmaya başladı. Avrupa nüfusunun yeniden 1300-1340'lardaki seviyelerine gelmesi için 200 yıl geçmesi gerekmişti. Bazı tarihçiler ise nüfusun aslında 1715'lere kadar kendini toparlayamadığını savunur. Yani bu salgın ve hastalıklardan kurtulmak 400 yıl aldı. Salgın yüzlerce yıl devam etti ve başladıktan 300 yıl sonra sadece Londra'da 70,000 kişiyi öldürdü, sadece bir şehirde. Bu bilgi Daniel Defoe'nun, *The Journal of the Plague Year*, isimli çalışmasındadır, bazılarınız belki de bunu okumuştur, gerçekten çok korkunç, yani bu 1664-1665 yıllarındaydı, salgının başlamasından 300'den fazla yıl geçmişti.

Salgının bu kadar hızlı sürmesinin nedenlerinden birisi insanların ona neyin sebep olduğu konusunda bir fikrinin olmamasıydı. Ondan korunmak için ne yapılması gerektiğine dair hiçbir düşünce yoktu. Hastalığın bir kişiden diğerine geçmesi ya da bulaşması konusunda hiçbir şey bilinmiyordu ve bu konuda herhangi bir bilimsel bilgi yoktu. Bu Aydınlanma çağından, bütün bunlara akılcı bakıldığı dönemden önceydi. O zamanlar hastalığı ve bulaşmayı anlamayan birisi bütün bunlarla ilgili ne düşünebilirdi? Oldukça açık, bu Tanrı'nın cezalandırmasıydı.

İnsanlar günahkârdı, bunu hepimiz biliyoruz ve bu yüzden Tanrı bizi cezalandırıyordu. Eğer günah işlemişseniz ne yapardınız? Cezalandırılmak zorundaydınız. Tövbe etmeliydiniz. İnsanlar kendilerini kamçılıyordu, kendi kendini kamçılayanlar. Hiç biriniz *The Seventh Seal* isimli filmi gördü mü? Ingmar Bergen. Bu çok önemli bir film. Açılış sahnesi kasvetli bir sahnedir, çıplak bir Avrupa peyzajı uzun kuyruk oluşturmuş Hacılar, her birinin elinde bir kamçı var, her biri önündeki kişiyi kamçılıyor. Günahlarını telafi ediyorlardı ve bu onların hayatta kalmak için yaptıkları bir şeydi. Aslında bunun sonucu neydi? Kendi kendilerini zayıflatıyorlardı, derilerinde delikler açıyorlardı ve bunlar deriye nüfuz etmeyi kolaylaştırıyordu. Pire ısırıkları, pire ısırıkları hastalığı taşıyordu—bunlar hasta, çaresiz adamlardı, kasabadan kasabaya dolaşıyorlardı. Bunlar bir kasabadan hastalık alıp, bir sonrakine taşıyorlardı, oradan bir sonrakine taşıyorlardı, yani hastalıktan kurtulmak için uyguladıkları yöntem, aslında hastalığı her yere yayıyordu.

O zamanın tarihini okuduğunuzda insanların bizim çılgın şeyler diyebileceğim birçok şey denediklerini görebilirsiniz. Yaklaşık o zamanlar yenedünyadan Avrupa'ya frengi hastalığı gelmişti, yani 150 yıl sonrasında bahsediyoruz. Bu Avrupa'da yeni bir şeydi ve bazı doktorlar frenginin sizi vebaya karşı koruyacağı fikrine ulaştılar. Vebanın standart tedavi yöntemlerinden birisi frengiye yakalanmaktı. Bilebildiğimiz kadarıyla, doğru olup olmadığını bilmiyorum ama bu zenginler tarafından uygulanan bir yöntemdi.

Veba temel bir demografik olay olarak, Avrupa'nın nüfusunu epeyce aşağı indiren bir olay olarak, Avrupa medeniyetinin dönüm noktalarından biridir ve Avrupa medeniyetinin gelişme yönünü belirgin şekilde değiştirmiştir. Orta Çağ Avrupası'nın bir tür Maltus ikilemine düştüğünü anlatmıştım; hiçbir şey değişmiyordu çünkü hiç kimsenin bir şeyi değiştirmesine izin verilmiyordu ve sonra aniden Kara Ölüm geldi. Ve Kara Ölüm'den hemen sonra Rönesans ortaya çıktı.

Bu dönemde çokça istikrarsızlık vardı, insanlar kilise arazilerini terk edip, arazi sahiplerinin arazilerini terk edip, çok fazla miktarda olan boş arazilere gidip, kendi çiftçiliklerini yapabiliyorlardı. Meslek örgütlerinin üyesi yoktu ve oralara üye

olabilirlerdi, teknoloji geliştirmeye vakit harcayabilirlerdi, başka yerlere gidebilirlerdi, birçok şey değişmeye başladı. İlk ve en öldürücü veba salgını 1340–1400 arasında oldu ve bir sonraki nesil Rönesans'ın çekirdeğini oluşturdu.

Brunelleschi 1420'de Floransa'daki Katedrale büyük bir kubbe inşa etti, Aynı zamanlarda Ghiberti Floransa Vaftiz hanesinin kapısının meşhur bronz pervazlarını yapmıştı. Yine aynı zamanlarda Donatello Davut'un meşhur heykelini yapmıştı. Michelangelo'nun Davut'unu biliyor musunuz bilmiyorum. Fakat Danotello ondan daha önce çok daha narin bir tanesini yapmıştı, bir bakıma çok farklı ama onun kadar güzel bir tanesini. Leonardo Da Vinci, Michaelangelo hepsi 1400'lerde çalıştı. Yüzyılın sonunda, 1492'de Kolombus Amerika'yı keşfetti.

Bu çok sıkı, yüzyıllarca devam eden Ortaçağa sıkışmış, bir arazi sahibi ya da kilise adamı olmayan herkesin sefil olduğu bir dönemden sonra, booom, nüfus baskısını azalttınız ve dünya yaratıcılıkla dolmuştur. Herkes bunun Rönesans'ı başlatan asıl olay olduğu konusunda hem fikir olmasına gerek yok, hiçbir şey o kadar basit değildir; fakat Rönesans'ın neden başladığını anlatmak isterseniz bunu temel şeylerden birisi olarak kabul etmek durumundasınız. Doğal olarak Rönesans'ın bundan önce bazı öncülleri vardı ve size demiştim, Avrupa medeniyeti 1,000'li yıllarda vebadan çok önce kendini toparlamaya başlamıştı. Bu açıklama tek başına basit kalır ama o zaman olup, bitenin önemli bir parçasıydı.

Şimdi zamanımız neredeyse bitti fakat Rönesans'tan sonra bile sürpriz bir şekilde modern zamanlara kadar insanlar oldukça kötü şartlarda yaşadı. Öncekinden daha iyi ama halen çok kötüydü. Yaklaşık olarak 1350 ile 1850 yılları arasında kalan zaman dilimi için konuşuyoruz, bunu isterseniz 1800'e kadar geri götürebiliriz. Nüfus baskısının olmadığı yaklaşık 500 yılımız var, medeniyet geliyor, sanatta, kültürde, dünyanın keşfinde önemli gelişmeler yaşanıyor, fakat sıradan insanlar, durumda pek de bir gelişme olduğunu henüz hissetmiyorlar.

Nüfus halen büyük ölçüde var olma mücadelesi veren çiftçilerden oluşmuştu ve bir tarif edecek olursak, Orta Çağlarda Avrupa'da tipik bir ev ahşaptan ya da çeşitli bitkisel kırıntıların toprak ya da çamur ile karışımından yapılıyordu. Çatı hasırdan ya da sazlardan yapılırdı. Taban topraktır ve ortada ateş yakmak için bir çukur vardır. Kışları aile yarı karanlıkta ateş etrafında toplanır, hayvanlar da ısılarından yararlanmak için etrafta, yakındadırlar, hayvanlarla yaşamının sebeplerinden birisi hayvanların sağladığı ısıdan yararlanmaktır. Havalandırmadan anlamıyorlardı, havalandırmada soğuk havayı içeri alırsınız ve ısıtırsınız ve sonra onu dışarı atarsınız. Ama onlar soğuk havanın içeri gelmesini istemiyorlardı, kendilerini içeri kapatmışlardı ama donmamak için ateşe ihtiyaçları vardı, bu yüzden evin içi dumanla doluyordu, belki de dumanın gitmesi için sadece küçük bir delik vardı, bu yüzden temiz hava solumuyorlardı.

Bu, Orta Çağlardan bir görünümdür, 300 yıl sonra çok az bir gelişme söz konusuydu. Büyük Fransız tarihçilerinden biri olan George Huppert bir Fransız köyünün 1600'lerdeki halini çalıştı ve orada 500–700 kişi yaşamaktaydı. "Doğan bebeklerin 3'te 1'i bir yaşına gelmeden öldü. Diğer 3'te 1'i yetişkinliğe erişmeden öldü. Bu yüzden sadece geri kalan 3'te 1'i üreme çağına gelebildi" daha önce size Roma döneminden bir grafik göstermiştim, aynı hikâye, tam 1500 yıl geçti ama herhangi bir gelişme olmadı. "Yaşamayı başarabilen çocuklar güzel görünüşlüydü. Fakat onlar

daha 10 ya da 12 yaşına ulaştıklarında- yetişkinlerin nahoş görüntülerini alıyorlardı: cüce, kamburu çıkmış ve sarımsı bir cilt. Sağlıklı görünmüyorlardı, karınları şişmişti." Protein noksanlığı "Yavaş hareket ediyorlardı, dişleri çok zayıftı, büyümeleri durmuştu." O döneme ait köy kayıtları vardır. "350 doğumdan sadece 145'i yetişkinliğe kadar yaşar ve evlenirdi. Fakat yaşayan 75 kadının neredeyse tamamı evlenir. Tekrar edelim, eğer bir kadın hayatta kalmayı başarabiliyseye evlenir ve çocuk yapmaya başlardı.

Sağlıksız oldukları için, iyi beslenemedikleri için kızlar 18 yaşına kadar regl olmazlardı. Sonunda ergen olup regl olmaya başlayıp doğurgan olurlardı, bu yüzden yaklaşık 23 yaş civarında evlenirlerdi, bundan önce evlilik yapacak kadar sağlıklı değillerdi. Çocuk yapma yaygındı—evlilik ve çocuk yapma çok yaygındı ve biz bunu tekrar Çin'de göreceğiz. Fakat anne ölümleri çocuk doğurma dönemini önemli ölçüde azaltıyordu. Çocuk doğurma tek başına çok tehlikeliydi ve evlilik çağına ulaşan üçte birlik kısımda çiftler erkek ya da kadın ölmeden önce ancak 2–3 çocuk yapabiliyorlardı. Tekrar söyleyelim, çocuk sayısını sınırlandıran şey kötü beslenme, ergenliğe geç ulaşma, sonuç olarak geç evlenme ve erken ölümler; bu durumda sadece 1 ya da 2 çocuk yapılıyordu.

O'nun istatistiklerinin sonucu şunu gösteriyordu: önceki nesilden 100 kız çocuğu öldüğünde ya da doğurgan yıllarını bitirdiklerinde, sadece 70 kız çocuğu doğurmuş oluyorlardı. Yani nüfus kendini yenileyemiyordu. Bu durum kimsenin dışarıdan gelmemesi durumunda o köyün zamanla yok olacağı bir durumdu. Tarımsal anlamda biraz daha iyi yerler vardı ve bu yüzden buralarda fazla çocuk yapılıyordu buralarda insanlar etrafta dolaşarak bu açığı evlerde ve köylerdeki bu fazla insanlarla evlenerek kapatıyorlardı. Belki de gezgin sanatçılar ve işçilerin kızlarıyla, Yeni Gine'nin az nüfuslanmış bölgelerinde gördüğümüz gibi, eğer bir adam karısını geride bırakarak ölürse hiç zaman geçirilmez. Dul kadın ve erkekler hemen evlendirilir.

Arazi çok az olduğu için evlenmek için, aynı zamanda geç evliliklerin sebebi de budur—evde babanın ölmesi beklenirdi. Bu, araziyi işleyebilmek için önemliydi, çok arazi vardı ve çok insanı bakabilirdi ve bu araziyi işlemek için çok büyük işgücüne ihtiyacınız vardır, baba ölmüştür, o zamanlar oldukça genç, daha çalışabilecek yaştaiken ölürlendi. Böylece bir kişinin iş gücünden olursunuz, ölmüş babanın işgücünün yerine yeni bir eş alarak onu telafi edersiniz; sonra çocuklar doğar ve nesil devam eder. Bu durum Fransa'da 400 yıl boyunca tipik bir durumdu ve o zaman boyunca nüfus 20 milyon civarında seyretti. Kara Ölüm'den çıkmıştı ve nüfus 20 milyona çıktı ve kabaca sonraki 400 yıl boyunca bunun üzerine çıkmadı.

Sanıyorum, nüfus bu dönemin sonunda artmaya başladı ve 1560'a gelindiğinde Kara Ölüm'den önce 20 milyon seviyesini buldu. Bu Fransa'daydı fakat sonra dini şiddet ortaya çıktı. On altı ve on yedinci yüzyıllarda—bildiğiniz gibi Avrupa'da Katolikler ve Protestanlar arasındaki savaşlar ve daha öncesinden Hıristiyanlar Müslümanlara karşı her zaman dini savaşlar yapmışlardır. Asıl düşman Türklerdi, onlar çok güçlü ve Avrupalılardan çok daha fazla gelişmişlerdi ve Avrupa'nın kapılarını dövmekteydiler. Viyana'yı kuşattılar, yani bütün askeri aktiviteler dini temelli olarak Türklere karşı yapılıyordu.

Bu tehdit sona erdi ve şimdi reformlar vardı şimdi Avrupa'da iki Hıristiyan dini grup vardı ve bunlar birbirlerine düşman olmaya başladılar. Orta Avrupa'nın Almanca

konuşan insanların dörtte bir ile yarısı arasındaki bir kısmı bu dönemde öldürüldü. Şiddet, Avrupa'da gerçekten çok büyüktü. Bu dönemin başlarında Protestanların Fransa'da iyi durumda oldukları biliniyordu. Nüfus içerisindeki oranları oldukça fazlaydı. St. Bartholomew's Günü diye bir şey duydunuz mu? Bu günde- kraliyet kavgalarıyla da ilgili olarak—Katolik güçleri bir araya gelerek bulabildikleri bütün Protestanları katletti ve bu bir bakıma Fransa'daki reformları durdurdu. Avrupa tekrar 130 yıl devam eden bu Katolik-Protestan savaşına başladı ve sonunda bunun akıllıca bir şey olmadığını anladılar. Bu katliamlardan sonra Avrupa medeniyetine ne olduğu konusuna devam edeceğiz—dini katliamlar sona erer. Salı günü görüşmek üzere.